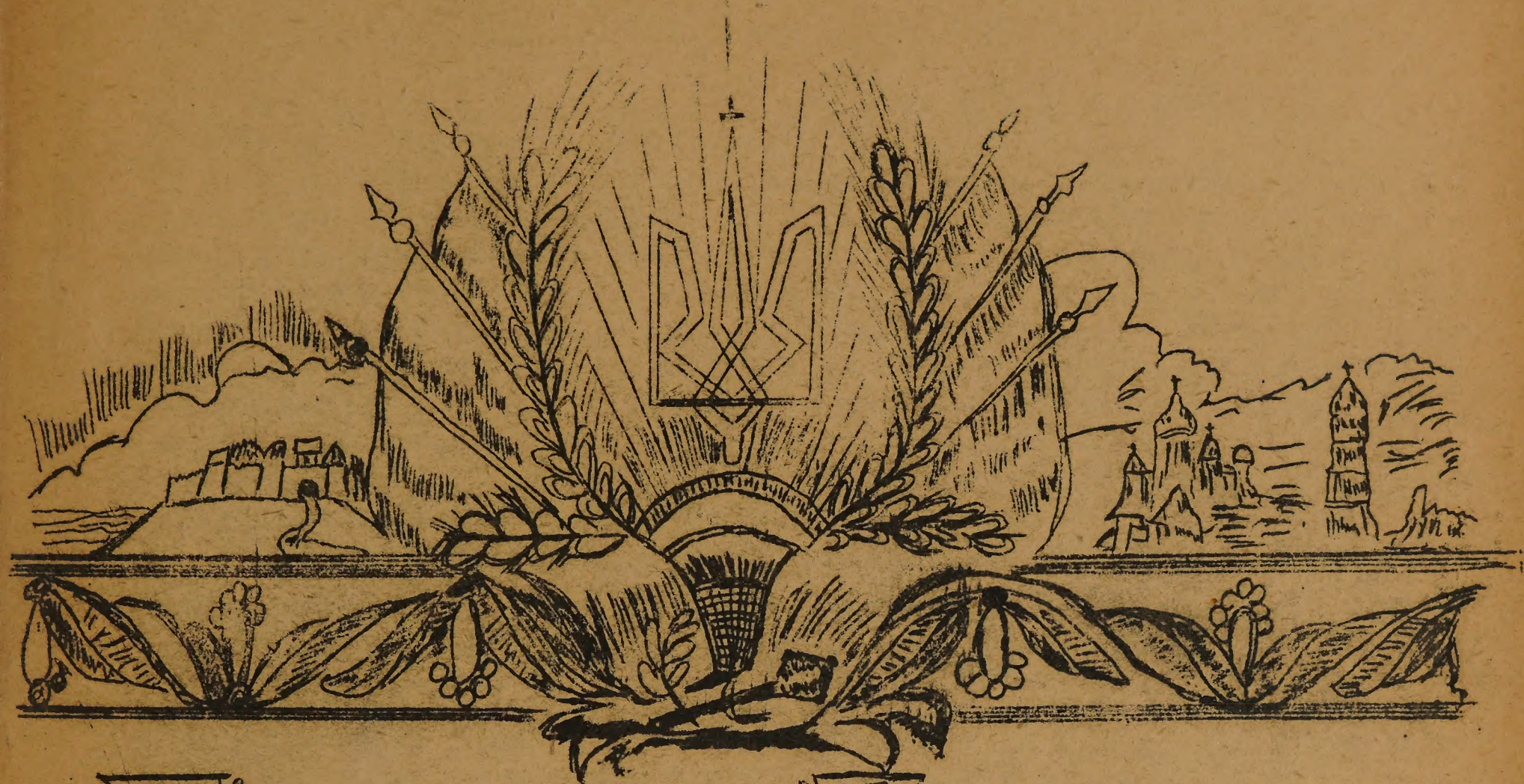

ПРОГЛОШЕННЯ ГЕТЬМАНСЬКОЇ

ДЕРЖАВИ

ТА ІІ РОЗБІВАННЯ

29. IV — 14 XII. 1918 р.

Квітень — травень
1946 р.

ПРОГЛОШЕННЯ ГЕТЬМАНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

та її розбудова / 29.4. - 14.12. 1918./

Я розумію труднощі мого завдання відчитати реферат про Гетьманську Державу 1918р.

Труднощі полягають в тому, що події свіжі, не забуті, а у багатьох людей чисто не-свідомо склався на ті події помилковий погляд; що чимало людей з різних причин є упередженими проти деяких подій і наперед уже готові стати в опозицію й заперечувати факти, а звідси й саму ідею гетьманства; що в більшості до цього питання підходять не з погляду історичної правди, а з точки зору політики, партійності, а особливо партійного поборювання. Отож, з цього виходячи, я заздалегідь чекаю, що мені можуть вважати, звичайно не всі, за ворону у білому пір'ї.

Однак, я беру на себе сміливість хоч трохи розвіяти той туман, що огрнув собою нашу Гетьманську Державу 1918 р.

Для свого реферату я користувався виключно "Історією України 1917-1923 р.р." проф. Дм. Дорошенка. Всю фактичний матеріал взято з цієї книжки. Видано її в Ужгороді 1930 р.

I.

День 29 квітня 1918 року є днем проголошення Української Гетьманської Держави. Цей день ми відзначаємо, бо він зробив Україну справжньою, реальною Державою, що жила повнокровним державним життям, а не була лиш проголошеною на папері; що свій короткий семи-з половиною місячний вік провела у творчому будівничому напруженні. Цей день вивів Україну з хаосу й анархії й надав їй реальних, яono-окреслених державних форм, а форма та була-Монархія. Цим актом проголошення, Україна була врятована, як Держава і не стала "генерал-губернаторством", або колонією Австро-Угорщини чи Німеччини, а на "генерал-губернатора" не був покликаний ні австрійський, ні мадярський, а ні німецький принц, як про це почали були австрійці та німці укладати плани.

Центральною Особою проголошення Гетьманської Держави був ПAVЛO CКOPOПAДOБCKИЙ.

2

Рід Павла Скоропадського походить від Федора Скоропадського, родом з Уманщини на Київщині. У 1648 р., коли Богдан Хмельницький почав боротьбу проти Польщі, Федір Скоропадський пристав до Богдана Хмельницького і в бою під мовтими водами загинув. У Федора залишилися три внуки: Іван, Василь та Павло. Один з цих внуків Іван Скоропадський став Гетьманом і гетьманував 14 років /1708-1722/.

Гетьман Іван Скоропадський не мав дітей, а брат його Василь, що був генеральним бунчужним при Гетьмані, мав дітей. От по цій лінії, від Василя, й походить Павло Скоропадський, що був п'ятим поколінням. Отож ПAVЛO CКOPOПAДOБCKИЙ з походження гетьманського роду.

Поки існувало на Україні гетьманство, доти рід Павла Скоропадського приймав найбільшу частку в українському державному будівництві. Коли гетьманство було скасовано, то діди і батько Павла Скоропадського приклали своїх сил в українському державному будівництві і мали вже змоги.

3.

Чи був Павло Скоропадський пов'язаний традиціями духом давнини з своїм козацько-гетьманськими прадідами? — Так.

У роді Павла Скоропадського зберігалися й передавалися від покоління до покоління: 1/ колекція старовинної козацької зброї; 2/ портрети гетьманів та козацької старшини; 3/ бібліотека старовинних українських книжок; 4/ старовинний посуд; 5/ старовинна мебля; 6/ різні перекази з української історії, свідками й творцями якої були пра- і прадіди Павла Скоропадського, й передавалися в його роді від батька до сина; 7/ дома дотримувало старовинних українських звичаїв, шанувало давні традиції.

Дух давнини, що його носив у собі Павло Скоропадський, був за царської влади у ньому пригнаний, бо не було до його виявляти орзвивати. Але, коли царська Росія завалилася й Павло Скоропадський мав можливість виявити себе, як творча державна людина, він не пішов рятувати московську монархію, як Корнілов, Денікін, Колчак, Врангелі. Він пішов також розбудувати й нову Росію з Мілюковим, Родзянком, Львовим; або з Керенським московську республіку, а з Леніним та Троцьким совітську владу, як Мануїльський, Скрипник та інші. У ньому прекинувся дух козацько-гетьманської давнини. Він пішов творити українське державне життя слідами своїх предків-гетьманів. Він проти поставив московській династії Романових, що царювала 300 років, свою династію — Скоропадських, а новій московській совітській республіці — свою Гетьманську Державу Монархію.

Хіба це не сміливий ординний задум? Хіба це не ті самі "шалені думи" Богдана Хмелья? Лише тепер, через 28 років, отут на вигнанні опинившись, ми починаємо розуміти всю велич того діла, що взяв був на свої плечі Павло Скоропадський.

4.

Почався революція 1917 року і Павло Скоропадський, вихованець петербурзького пажеєвського корпусу, приналежний до його імператорського вельчества свити, бойовий генерал-лейтенант, учасник преможевих боїв проти німців під Каушном і Трисвятами, командир корпусу російської армії, нагороджений орденом св. Юрія 4ст., здавався мусів стати по боці московської монархії. Але ні, він відчув своїм внутрішнім українським чуттям, що російська тюрма народів розвалюється й з цієї руїни може встати Україна, а тому брався за створення української армії.

Він добивається від вищого російського командування дозволу на українізацію 34-го армійського російського корпусу, яким командував; цей корпус він українізує й дає йому назву 1-го Українського Корпусу. Корпус відіграє потім велику роль в українському житті. Коли в жовтні 1917 р. стався в Петербурзі большевиський переворот, а з фронту посунулися на Україну збольшовичині військові маси,

Павло Скоропадський не пустив їх на Київ і на Правобережну Україну. Своім корпусом, що налічував 40 тисяч дисциплінованого національно-однотипного війська, він закріпив залізничні лінії Жмеринка-Казятин, Шпелівка-Казятин, Христинівка-Валеріївка й направив війська, що верталися з фронту на Московщину, поза Україною через станцію Калиновичі та озброюючи їх по дорозі. В цьому є велика заслуга Павла Скоропадського, бо не зроби він цього, не було б Ц. Ради, не було б 4 універсалу, що проголосив 21 січня 1918р. Самостійну Українську Республіку. Згодом Павло Скоропадський усунувся від командування I Укр. Корпусом і передав його до розпорядження Центр. Ради.

Розпрощавшись з своїм українським корпусом, Павло Скоропадський взявся за організацію Вільного Козацтва, котра на своєму Всеукраїнському Козачому З'їзді у Чигирині 6.10.1917 р. обрала його Отаманом всього Вільного Козацтва. Організоване ним Вільне Козацтво згодом також відіграло свою роль в українському житті. Коли 15 січня 1918р. в Києві вибухло більшовицьке повстання проти Ц. Ради, лише Вільне Козацтво виступило в обороні Ц. Ради та її Уряду, а всі інші військові частини, що були в Києві, або оповістили нейтралітет, або просто перейшли на бік більшовиків. Ота оборона Києва Вільним Козацтвом мала для України величезне значення, бо вона повернула колесо української історії в другий бік. Оборона Києва дала можливість столиці України - Києву та його Уряду з Ц. Радою протриматись довше на кілька днів і навіть годин. А наслідком було те, що наша мирна делегація, що була тоді в Бересті, встигла за ці дні підписати мирний договір з центральними державами: Австро-Угорщиною та Німеччиною.

Коли прийшли німці та австрійці на Україну, Павло Скоропадський заходився організувати у Києві "Українську Народну Громаду". Завданням було те, щоб навколо цієї організації об'єднати ліпших людей всіх національностей, що живуть на Україні; навернути їх до сприйняття української державності; залучити їх до роботи по відбудуванню української держави. Потрібно було притягти для цієї роботи вищу верству /котра культурна, освічена/, що має досвід у державному будівництві та адміністративному керуванні, розпоряджає матеріальними засобами та закордонними зв'язками.

До "Української Народної Громади" увійшло багато бувших старшин I-го Укр. Корпусу та Вільного Козацтва. "Українська Народна Громада" була у тісному контакті з партією "Українських Хліборобів-Демократів", до якої належали брати Шемети, Міхновський, Липинський та інші. Згодом, "Укр. Нар. Громада" стала осередком по підготовці перевороту та проголошення Гетьманської держави.

Таким чином, Павло Скоропадський започаткував в часи революції три справи, які стали історичними й кожна з них відіграла свою історичну роль.

Перше, що створило І-го Україн. Корпусу, котрий не пустив солдат з фронту на Україну, дало можливість Ц.Раді розвинутися й проголосити 4-унів-республіку й зберегти Державу в формі Народної Республіки. Друге, створення військового позачтства, яке єдине боронило Ц.Раду від большевиків, затримало падіння Києва й це дало можливість українській мирній делегації підписати мир з центральними державами і цим самим було врятовано Україну як Державу, котра, як щойно народжена дитина, вперше крикнула, що вона народилась і живе.

Третє, створення громадської організації - "Українська Народна Громада" яка зробила переворот, проголосила Українську Гетьманську Державу й її заходами на гетьмана було обрано Павла Скоропадського.

5.

Які ж обставини привели до перевороту й проголошення Гетьманської Держави? Тими обставинами є закон, виникнення та зникнення держав.

Можна твердити, що за останні 100 років ні один поволоний нарід не вибився в самостійну державу без допомоги другої держави. Так було з Грецією, Болгарією, Сербією, Румунією 1877 р., що вибилися з під Туреччини за допомогою Англії та Росії. Ми були свідками, як після війни 1914-1918 рр. виникали держави: Югославія, Чехославащина, Естонія, Латвія, Литва, Іран, Ірак за допомогою Антант; Польща за допомогою Австро-Угорщини, а потім Антант, Фінляндія за допомогою Німеччини. Потім Манчжоу-Го/Манджурія, а в останній час Філіппіни та Сіам за допомогою Японії. А от сьогодні, на наших очах, виникають держави: Трансїорданія, Албанія, Австрія, відбудовується Франція та Італія за допомогою Аліантів.

Поруч з цим ми бачимо, що ті нації, які вибиваються в самостійні держави, скоро гублять свою незалежність, коли їх ніхто не підтримує, як от Естонія, Латвія, Литва Австрія, Чехославащина у міжчасі 1938-1945 рр.

Хіба Україна мусить бути винятком в цьому законі? Я гадаю, що ні. На мою думку Україна якраз продемонструвала на собі кілька разів на наших очах цей закон. Проголошення 21 січня 1918 р. Ц.Радою Самостійної України і в тому ж місяці її упадок, бо вона була без підтримки, було першим підтвердженням цього закону. Договір, що його склали за часів Ц.Р. з Німеччиною та Австро-Угорщиною, на підставі якого було покликано їхні армії, за допомогою котрих вигнано тоді большевиків з України, а Ц.Рада повернулася назад і продовжувала своє державне життя, був ще одним підтвердженням цього закону. А коли при Гетьмані Німеччина й Австро-Угорщина були розбиті Антантою і не могли підтримувати України, Гетьман Павло Скоропадський звернувся за допомогою до Антант. Потім з цим проханням зверталося до Антант й Директорія, але Антанта відмовила, бо хотіла мати єдину Наділиму Росію і Українська Держава впала.

Так втретє продемонстровався закон, що про нього я сказав. Тому ігнорувати міжнародний фактор є небезпечним, щоб мої слова не були потрактовані хибно, я мушу застерігти щоб з моїх слів не робили висновку, що нарід, якій хоча мати свою державу, може бути пасивним і чекати на допомогу. Ні, він повинен бути дуже активним і змобілізованим на цей чин ідеологічно, психологічно й фізично й діяти, бо під "лежачий камінь і вода не тече". Але діяти він мусить не так, як у байці Крилова "Лебідь, Щука й Рак".

Отже, чи маємо ми ганьбити Ц.Раду, що вона підписала мир з центральними, тоді могутніми, державами й покликала їхні війська? Ні, бо то була цілком закономірна й природня річ. Без чужої підтримки Ц.Рада не могла б збудувати держави й поставити її на ноги, а за таку підтримку треба платити. Тією платною був договір на постачання центральним державам різного збіжжя та прохід їхнього війська на Україну.

Перебування чужого війська у будь-якій країні, з оглядом для цієї країни й міння в ній ситуації.

Це можемо спостерігати сьогодні на Ірані, на Манчжурії.

Уряд, що попав у залежність від другої країни, повинен співпрацювати й погоджувати з нею свою внутрішню та зовнішню політику. Бо коли такої співпраці немає, уряд повинен піти в відставку, а на його місце має прийти другий, що найшов би шляхи співпраці. Коли ж уряд не йде у відставку, відносини загострюються і тоді держава або цілком тратить свою незалежність, або у країні робиться переворот і до влади приходить новий уряд. Це є закономірна й природня річ державного життя. Так мусіло стати й на Україні.

В основу існування Укр. Держави і взаємовідносин Центральної Ради з центральними державами, було покладено виконання договору на постачання збіжжя, яке для центр. держав було питанням життя чи смерті. Україна мусіла майже все господарство пристосувати до виконання договору. Крім того й внутрішню політику доводилося міняти.

В основу розбудови господарства України Ц.Рада поклала закон скасування приватної власності, що було зовсім протилежним принципові, на якому держалося життя центр. держав; вони не могли спокійно дивитися на наші господарські експерименти від яких залежала тепер їхня доля. Щоб ясніше було, подивіться, як зараз є з польськими та пруськими поміщицькими маєтками в Східній зоні окупації. За останніми відомостями в східній зоні окупації Німеччині відібрано 9690 маєтків; з цього фонду наділено вже селянам 1.816.000 га у Чехії конфіскованого /у так званих чеських зрадників та німців і мадяр 2.500.000 га землі. Націоналізовано всі банки та страхові товариства, гірничу та металургійну промисловість, енергетичні підприємства, а також великі заводи других галузей промисловості /московська газета "Правда" № 121 від 23 травня 1946 р. Допис-Відозва трьох демократичних партій Німеччини та № 122 Допис-"Чехословацьчина перед виборами"/. Те саме робиться і в Польщі. Як бачимо, держави, які перебувають під впливом другої і на територіях яких стоїть чуже військо, виконують волю, тобто, ведуть політику цієї держави. А за нашою українською приказкою це значить: "на чужому боці ідеш, того й пісню співай".

Склалася ситуація на Україні тоді така: що договір з німцями не виконувався, внутрішнє життя країни не налагоджувалося, уряд з своїх партійних програмових позицій не сходив і у відставку не йшов. Ясно, що так довго тягтися не могло. Тому то в німців та австрійців стали виникати різні плани.

Австрійці були не від того, щоб зовсім ліквідувати Українську Державу, німці міркували утворити з України генерал-губернаторство, або накинати Україні якого-небудь принца; був також план усунути зовсім Ц.Раду і покликати до влади неукраїнські елементи.

Ось так тоді стояла справа, коли громадська організація "Українська Народня Громада" за погодженням з партією "Українських Хліборобів-Демократів" вирішила зробити переворот і врятувати Українську Державу в формі монархії.

Ясно, що такі перевороти не робляться без погодження з тим військом, до якого стоїть у країні і є єдиною реальною силою; а військо з свого боку запитує згоди уряду своєї держави. Так було й тоді. Безпосередньої участі у самому перевороті німці не брали, установ вони не захоплювали, а уряду й парламента не розганяли.

"Українська Народня Громада" і партія "Українських Хліборобів-Демократів" повинні були самі робити переворот. Так воно й було.

7.

Як же пройшов переворот? Про переворот почали говорити в Києві давно, а з наближенням терміну виступу ще більше. Таким чином, він не був уже таємницею.

Самий переворот відбувся так: 29 квітня Ц. Рада працювала як і завжди недалеко від неї, на Миколаївській вулиці, о 11 год. відбувався хліборобський конгрес, в якому брало участь 8000 осіб, з них 6432 делегатів від 8 губерній. Люди не могли вміститися в приміщенні й натовп стояв на вулиці перед будинком. О год 3.30 конгрес закінчився, проголосивши Павла Скоропадського Гетьманом усієї України.

Просто з конгресу люди пішли до Св. Софії, де о 4-годині в катедральному Соборі єпископ Никодим поблагословив і помазав Гетьмана Павла Скоропадського на гетьманування. Потім усі вийшли на Софійський майдан, де єпископ Никодим відправив урочистий молебень та сказав проповідь. Хор співав "Довгії літа Гетьманові всієї України". Так відбулося проголошення Гетьманської Держави. Тепер залишалася довести справу до кінця. Дано було наказ приступити до захоплення державних установ.

Робили переворот кілька сот військових. Керував ними генерал Дашкович Горбачький. Тоді як на площі Св. Софії правився молебень, до будинку засідань Ц. Ради наблизився військовий відділ гетьманців. Галицьки Січові Стрілці зробили опір. В сутичці було вбито трьох гетьманських офіцерів, з боку Січових Стрільців нікого. Це були перші й останні жертви перевороту, більше жертв не було. Кінний відділ охорони Ц. Ради під проводом полковника Аркаша пройшов на бік Гетьмана. Члени Ц. Ради, почувши сутичку розійшлися. Командант Січових Стрільців Коновалець о 8 год. вечора явився до Гетьмана й заявив, що він сам готовий служити Гетьманові, але мусить ще поговорити з своїми. Біля 2-ї год. ночі з 29 на 30 квітня все було окінчено, установ зайнято.

Київ і вся Україна зустріли переворот спокійно. Ні повстань, ні збройних виступів, ні демонстрацій проти проголошення Гетьманської Держави не було.

З цього боку Гетьманський уряд нікого з членів Ц. Ради не збирався переслідувати. Голова Ц. Ради проф. М. Грушевський оселився на дачі під Києвом і зажив собі спокійно; ніхто й не думав його чіпати. /отр. 35-4I /

7.

Чи можемо ми гудити та обвинувачувати "Українську Народню Громаду" та партію

"Українських Хліборобів-Демократів" в тому, що вони зробили переворот і проголосили Українську Монархію? Ні, бо то була природня нормальна річ в тодішній ситуації на Україні. Бо не зроби вони то хтось інший зробив би його, може нам зовсім ворожий і повів би нашу справу не на добро, а на шкоду нам.

Проголошення Гетьманської Держави відповідало нашим давнім державним традиціям гетьманини та державному ладові Чимччини та Австро-Угорщини, що були тоді монархіями, з якими ми тоді зв'язали свою долю. І коли подивитись що сьогодні робиться в Польщі, Угорщині, Румунії, Болгарії, Югославії, Манчжурії, у який утворився цими днями комуністичний уряд, то стане зрозумілим, що й ми були тоді в подібному стані.

Чи можемо ми обвинувачувати Павла Скоропадського, що він погодився стати Гетьманом всієї України й взяти на свої плечі весь тягар будування держави? Ні. Кого могла приваблювати та влада, коли дух руїни вже заглибився на Україні, а німецько-австрійська окупація нависла над нашим краєм? Це ж не республіка мала бути, де не знайдеш, як у тому-колгоспі, хто за що відповідає а влада міняється, як у кінофільмі події, то державний муж дав свою згоду будувати державу Монархію, де одна особа - Монарх відповідає за державу, за всіх і за себе, як господар у овому господарстві, бо що не зробіться, то все падає на його голову. Аджі Павло Скоропадський міг виїхати за кордон і там спокійно собі жити, чекаючи поки на Україні кінчиться анархія та хтось другий наведе лад і спокій, а він тоді приїде на готів, як це робили інші. Однак, він цього не зробив. Він був державним мужем і свідомо взяв на свої плечі хрест і доніс його до кінця, - до української голгофи. Він це зробив, бо був справжнім нащадком козацько-гетьманського роду і дух своїх предків носив у собі. Кров пра-прадідовська покликала його до будування держави. Павло-Скоропадський дав згоду стати Гетьманом усієї України, а не президентом республіки і в цьому також в його історична роль, бо цим він воскресив нашу історичну державну традицію й пов'язав нас з нашою предківською козацько-українською державою часів наших гетьманів, як Богдан Хмельницький, Петро Дорошенко та ін.

Як Гетьман Павло Скоропадський розбудував свою державу?

Перш за все Гетьман видав 29 квітня грамоту, тобто маніфест до українського народу, в якому вияснив причини перевороту та ті основні засади, на яких будуватиметься держава.

Разом з цим було оголошено основні тимчасові закони, на підставі яких житиме держава до скликання Українського Союму.
/ стр. 49-50 /.

Як бачимо, Гетьман не збирався робити з своєї держави абсолютно деспотичну, монархію, а конституційну монархію, оповістивши у своїй грамоті про скликання Українського Союму.

На другий день, 30 квітня, Гетьман доручив проф. М. Василенкові сформува-ти уряд і запросити до участі в кабінеті представників усіх українських партій і попросив, щоб про правий уряд не мовили; склад уряду повинен бути лівий; реформи необхідні; земельну реформу має бути проведено на

засаді визнання приватної власності; в основу діяльності кабінету покласти відродження України" /стр. 53/

Як бачимо, Гетьман не збирався бути диктатором, або вести російську політику, він хотів співпрацювати з усіма українськими партіями, запрошуючи їх до уряду.

Формуючи кабінет, проф. Василенко звернувся до укр. партії соц. ф-д. взяти участь в уряді. Соц-ф-д. відмовилися й скликали міжпартійну нараду з представників укр. с-д, с-р. та самостійників. На цій нараді Винниченко умовляв с-ф. співпрацювати і казав, що він сам готовий до цього. Але партія відмовилася від співпраці. Довелося скласти кабінет без участі укр. партії. /стр. 54/

Після сформування уряду, кабінет міністрів видав декларацію, у якій зазначив, що уряд є тимчасовий — до скликання сойму; що політичні свободи залишаються, але інтереси держави повинні стояти на першому місці; земства залишаються; профспілки залишаються; домагання робітників розбудовувати промисловість будуть підтримані; приватна власність залишається; земельна реформа буде проведена. Декларація закликала всі верстви громадянства взятися до збудування вільної, незалежної могутньої України. /стр. 94-95./

З декларації бачимо, що гетьманська держава мала бути демократичною.

ІО.

Ставши Гетьманом, Павло Скоропадський прийняв титул "Гетьман всієї України". Так формулювання має велике значення внутрішнє і міжнародне. Внутрішнє, бо говорить всім українцям про соборність, про наші традиційні прагнення злучити всі наші землі від Карпат до Кавказу. Міжнародне, бо говорить про збирання всіх українських земель під одну державу. Так і зрозуміли другі держави і в першу чергу Австро-Угорщина, яка ж зразу захвилювалася, вбачаючи в цьому титулі прагнення Гетьмана прилучити до Укр. Держ. Галичину та Буковину й Карпатську Україну. З приводу цього титулу між Австро-Угорщиною та Німеччиною виникла переписка, наслідком якої вони стали титулувати Павла Скоропадського "Гетьманом України". Павло Скоропадський продовжував титулувати себе і підписуватися у міжнародних зносинах "Гетьманом всієї України" /стр. 72-74./

ІІ.-

Нав'язуючи міжнародні зносини, гетьманський уряд добивався визнання України як держ. А В И. Треба було в першу чергу цього домогтися від центральних держав.

Спершу відбулося визнання Гетьмана Павла Скоропадського Німеччиною та Австро-Угорщиною 2-го червня. Потім так само визнання відбулося з боку Болгарії та Туреччини.

Тепер треба було домогтися затвердження центральними державами берестейського мирного договору, що його склала ще Ц. Рада. В липні місяці Німеччина, Болгарія та Туреччина нарешті ратифікували берестейський договір. Австро-Угорщина відмовлялася ратифікувати, а вимагала переглянути договір бо хотіла скасувати таємну умову, підписану нею ще за Ц. Ради. За цією таєм-

ною умовою Австро-Угорщина зобов'язалася " виділити українську частину Галичину та Буковину в окремий коронний край". Інакше кажучи, Галичина й Буковина повинні стати одним цілим і мати автономію в межах Австро-Угорщини. Але поляки, довідавшись про умову, натискали на Австро-Угорщину всіма засобами, щоб скасувати умову. Тому Австро-Угорщина затверджувала брест-літського договору вимагаючи його реторсії. /стр. 136 /

Поруч з цим, навіязувалися зносини з нейтральними державами. На початку німці перешкоджали цьому, бо боялися, що Україна вийде з під їхнього впливу. В кінці літа 1918 року вдалося перемогти перешкоди, що їх ставили німці, щодо навіязання зносин з нейтральними країнами. Зате виникли інші труднощі: нейтральні країни боялися Антанти і не знали, як вона до них поставиться коли переможе, а тому юридично визнати Україну Самостійною Державою не наважувалися відкладаючи це питання до закінчення війни. Найбільш сміливими були Іспанія та Голландія, з якими було підготовлено ґрунт до юридичного визнання України. / стр. 145 і 146. /

Українська дипломатія та міністерство Закордонних справ продовжували працювати інтенсивно, підготовляючи ґрунт до юридичного визнання й установа дипломатичних зносин та відкриття посольств, а покищо нейтральні країни визнавали Україну фактично й відкривали в Києві свої консульства, як перші кроки до визнання Гетьманської Держави юридично. Таких консульств було відкрито у Києві 16. Зокрема Румунія дуже добивалася налагодити відразу дипломатичні зносини, але Гетьман поставив умовою повернути Україні Юбісарабію. Румунія відмовилася, а Гетьман поки справа тріпала не спішив. /стр. 147/

Коли війна між двома могутніми коаліціями дійшла до того моменту, що стала очевидною перемога Антанти, Німеччина сама довела до відома український уряд, що в інтересах України їй самій потрібно навіязувати зносини з Англією та Францією й рятувати себе саму. Українська дипломатія й раніш про це дбала. Тепер же стало можливим робити офіційно й одверто навіязування зносин з усіма країнами. Ставлення Англії й Франції до України, як до самостійної держави, було негативним; вони хотіли єдиної Нердільної Росії.

Довідавшись про це, Гетьман доручив своєму послові Коростовцеві, що відряджався до Америки, заїхати до Нью-Йорка і заявити представникам Антанти, що коли перешкодою до визнання України-Антантою є сама особа Гетьмана, то він, Гетьман, готовий зректися влади. Американський посол заявив, що хоча він поділяє погляди своїх колег Англії й Франції, вашингтонський уряд напевно поставиться прихильно до навіязання зносин з Україною й визнання її незалежності. /стр. 148/

Як бачимо, Гетьман не хватався за владу. Він готовий був зректися влади в інтересах Української Держави.

Важливою справою було усталити державні кордони з нашими сусідами та підписувати з ними мирні договори.

Найтрудніше стояла справа з СРСР. Підписання миру з СРСР було для України важливою міжнародною проблемою, розв'язати яку не вдалося ні одному нашому урядові. Цю проблему можна розв'язати лише тоді, якщо за спиною України стояла сильна держава, яка примусила б Росію визнати кордони й підписати договір, а потім ще налягати деякий час за виконанням цього договору. На початку при німцях так воно й було.

Українська делегація, підписуючи за Ц.Ради мир з центральними державами, обстоювала перед німцями, щоб вони у своєму договорі з СРСР зобов'язали

Росію негайно укласти з Україною мирний договір. Так німці і зробили. За цим договором - "Росія зобов'язувалася негайно підписати мир з УНР. Територія України негайно звільняється від російського війська й російської червоної гвардії. Росія припиняє всяку агітацію або пропаганду проти уряду або громадських установ Української Народної Республіки". Виконуючи цей пункт договору, на пропозицію Ц. Ради розпочати переговори, прибула до Києва російська делегація на чолі з Раковським та Мануїльським 10-го травня тобто при Гетьмані д. стр. 1024.

На початку переговорів німці підтримували український уряд, і російська делегація йшла на поступки. Під натиском німців Росія звільняла українські землі, установлювала кордони, а 12 червня, тобто через місяць, підписала вже перемир'я. Але скоро, у липні місяці, ситуація змінилася і російська делегація почала затягувати, а потім зривати мирні переговори. Причини були зовнішні та чисто внутрішні українські.

На Україні та на окраїнах Росії почали схрещуватися різні міжнародні комбінації, щодо відбудови єдиної Ч-ділімої Росії, це були зовнішні причини. З півдня, зі сходу та з півночі йшли війною проти совітів різні білогвардійські уряди, як Денікін, Колчак, Уфимська Директорія та ін. Антанта підтримувала їх, сподіваючись цим засобом відбудувати єдину Ч-ділиму Росію й знову примусити Росію воювати проти німців, бо большевицька Москва замирилася з німцями і цим самим розв'язала німцям руки на сході. Щоб совітська влада не впала, німці почали тепер у протизагугу комбінаціям Антанти допомагати й підтримувати совітів. Внутрішніми українськими причинами, що відповідали міжнароднім, були таємні переговори представників деяких українських партій з Раковським та Мануїльським з метою допомогти цим українським руїним силам повалити гетьманську державу. Це було, як раз те, чого хотіла в першу чергу Москва /стр. 388/. Винні чим так пишуть по цій справі:

"Під час підготовки повстання, шукаючи скрізь з усіх боків забезпечення успіху своєї справи, ініціатори руху увійшли у переговори з представниками Російської совітської мирної делегації Раковським та Мануїльським для координації наших виступів під час повстання... Мануїльський, з яким я переважно вів переговори, пропонував мені гроші на піддержку справи...

Переговори велися в помешканні товариша міністра фінансів Укр. Держ. В. Мазуренка, укр. с-д., в його присутності й при його участі /стр. 183/.

Маючи підтримку німців та орієнтуючись на повстання на Україні, Совітська мирна делегація припинила переговори, а Росія почала робити натиск. З півночі на Чернігівщині, почалися військові дії проти України, а на півдні зроблено десант в 10.000 на Таганрог, а другі відділи на Тисськ та інші місця. В Москві почалася агітація проти України. Згодом Москва почала формувати спеціальну армію проти України, вибілюючи слушного часу. /стр. 185-173/

Але цього було ще замало. Щоб досягти мети й мати повну гарантію повалити Гетьманську Державу, з Москви перекинута до Києва російську терористичну групу с-р, щоб вбити фельдмаршала німецьких військ на Україні Айхгорна та Гетьмана. Цим хотіли посварити Україну з Німеччиною, а Україну зтероризувати та обзголовити її. Фельдмаршала Айхгорна було таки вбито /стр. 116-120-127/. Звистово організовано було центральним комітетом Соціал-революційних партій: російської та української. Обидва центральні комітети перебували тоді в Москві. Російські соціал-революціонери дали: Бориса Донського,

Грицька, Смолянського та Каховського, яку було після зб'єгва Айхгорна заарештовано й посаджено до тюрми, але випущено Директорією. Українська соціал-революційна партія дала: Марусю Замужню, Івана Бондарчука та Грицька й Миколу; українці повинні були вбити Гетьмана /стр124/. Як розповідає Каховська до замаху на Гетьмана було все приготовлено: наведено знайомство з людьми, що обслуговували гетьманський палац; вивчили план кімнат та внутрішнє життя палацу; кілька разів сходили Гетьмана на парадах та на прийнятті варті палацу" стр127. Окрім того, як розповідає В. Станкевич у своїх спогадах, замах на Гетьмана готував "Союз відродження Росії", що мав свій центр у Києві й координував свою діяльність з Усімською Директорією /стр116/.

На цьому справа не скінчилася. Бачучи, що вбивство Айхгорна мсти не досягло, взялися за тероризування населення й підривали будівництво держави, а саме: зривання порохових складів у Києві на Звірінці, потім пожежа у Києві на Подолі, потім знову вибух складів патронів в Одесі. "Союз відродження Росії" намагався розвалювати українську державу, організовуючи саботаж на залізницях /стр116/. Все це діяли агенти заїнтресованих у цьому держав. /стр116-119-123/.

Ось така була міжнародна та внутрішня ситуація України, коли гетьманський уряд вів переговори з московською мирною делегацією про укладання мирного договору.

Усталення кордону й підписання мирного договору з Великим Військом Донським пройшло скоро і в приязних відносинах. Тут Гетьман зробив деякі поступки Донові, щоб поставити Москву перед доконаним фактом існування українсько-донського кордону, а також, щоб спільно з Доном бути проти Москви в питаннях кордону.

Цікавим у взаємовідносинах з Доном було те, що коли Дон проголосив себе самостійною державою, але тимчасово, до утворення єдиної Подільної Росії і звернувся до Гетьмана визнати Дон державою, то Гетьман відповів, що може визнати Дон за державу тоді, коли Дон оповістить себе самостійною й незалежною від Росії державою назавжди, а не тимчасово. Так Дон і зробив.

Що до кордону з Румунією, Гетьман не визнав захоплення Бессарабії, але мусів миритися з фактичним станом речей, очікуючи на слушний час /стр202/.

Що до кордону з Польщею, то йшло змагання з Австро-Угорщиною за Колмшину та Підляшшя, бо Польща тоді ніякого голосу не мала, а за неї і від її імя все робила Австро-Угорщина. Врешті Німеччина стала у цьому питанні по боці України й справа була вирішена на користь України, хоча провести кордону не встигли.

Із.

Павло Скоропадський для своєї держави був Гетьманом збиравчим землі української, а в деяких випадках, виходячи з стратегічних міркувань, навіть переступав за географічні межі української землі. Так було прилучено до України білоруські повіти Мінський та Гомельський із за Гомеля. Гомель є стратегічним пунктом для наступу з півночі проти Чернігів та Київ. Бажаючи охоронити Україну від Польщі та Москви й були прилучені ці два повіти до України /стр208/.

З тих же стратегічних потреб були приєднані до України деякі російські повіти Курщини та Вороніжчини /стр.90/.

Гетьман хотів приєднати до України. Справа була погоджена з кубанцями та німцями. Кубань було приєднано зброєю. Розроблено план висадки десанту в 15.000 на Кубань. Була у Гетьмана одна українська дивізія г-н. Чагіва, яку вирішено було зняти з кордону проти большевиків, а на її заміни німцями. Також і десант треба було робити за допомогою німців. Справа затяглася бо німці зволікали з виконанням цього плану. Тим часом про ці плани довідалася "Добровольча Армія" й поспішила захопити Кубань. /- стр. 197 /

Російські елементи приму, що стояли за єдину Росію, за згодою німців оголосили прим. самостійною державою. Гетьман стояв за приєднання приму до України і зараз же звернувся з нотом до німецького уряду, заявляючи свої права на прим і цим схилив німців до нейтралітету у вирішальній справі між Україною та примом. щоб примусити прим капітулювати перед Україною, гетьманський уряд оголосив примові економічну блокаду. Прим економічного натиску не витримав і приєднався до України на правах автономії.

У справі з Бессарабією гетьманський уряд гостро заперечував перед Румунією. Румунія не погоджувалася повернути Бессарабію. Тоді україн. уряд припинив з Румунією торговельні зносини, а це поставило її у надзвичайно тяжке становище. Румунія звернулася до Німеччини та Австро-Угорщини з проханням вплинути на український уряд. Як раз в той час почали сформуватися в Румунії, нитки міжнародної політики. Україна заінтересована була покласти туди свої місця, а тому змагання за Бессарабію було відкладено до відповідного часу. /- стр. 202-203 /

З того часу було намагання з іншого боку приєднати до України та на наш укористь і туди губернаторським старостою був посланий "Скоропосильний" /- стр. 213-215 /

Заперечною була дипломатична боротьба між гетьманським урядом та Австро-Угорщиною за виконання умов щодо створення в Галичині та Румунії "Української держави". Справа залишилася невирішеною. Австро-Угорщина не ратифікувала Бессарабського договору /- стр. 237-239 /

При наближенні німецьких армій та установлених кордонів в Україні виникло питання про ідентифікацію підданців держави. Звідси виникло питання про українську державу. Наслідком було те, що в прикордонних місцях від українського населення та деяких українських земель, як наприклад, Турк-отар потягнулися до Гетьмана та його уряду делегації з проханням взяти українців під свій захист. Українські консульства в Росії були завантажені заявами від людей, прийнятих їх в українське підданство і клопотаннями повернути їх додому. Зовіти примусом були сорити сотні окремих потягів для бажаючих повернути на Україну. Ці потяги названо було "українськими потягами". /- стр. 257-259 /

ІІ.

Гетьман був не тільки державним діячем, а й добрим знавцем військової справи. Як військовий діяч, він дуже добре розумів, що значить для держави своя армія, тому всіма силами намагався творити її. Він розумів, що в умовах німецького нагляду за ним, різні частини. Але все це було ніщо, бо творити армію німці забороняли. Гетьман вірив, що так-як і тимчасово і готувався до створення своєї армії.

етрство Освіти зоручилося згодою Міністерства фінансів, звичайно з відомства Гетьмана, відпускати кредит на освіту в необхідному розмірі. /стр. 337 /.

Вирішено в першу чергу українізувати всі нижчі та вищі початкові школи, а тому видано було закон, що з осни 1918 р. народні школи переходять навчання українською мовою. Щоб забезпечити народні школи вчителями, які могли б вчити українською мовою по всій Україні відкривалися відповідні курси. В учительських семінаріях проведено реформу, щоб вони підготовляли вчителів для українських шкіл. Окрім того, вчителям підвищено платню. /стр. 340 /.

Особливу увагу приділено було школам Лемчини, Підляшся та Полісся. Тут окремо пройшли курси українознавства 750 учителів. Для підсилення української справи засновано учительську спілку. Учителям, що виїхали з цих місцевостей під час війни, тепер допомагали вернутися до дому /стр. 345 /.

Для забезпечення народних шкіл підручниками друкували книжки, мапи та ін. як у себе, так і за кордоном. Засновувалися нові видавництва та відпускали їм безпроцентові кредити. Одної граматики для I-го року навчання видруковано I мільон примірників.

Приділено увагу позашкільній освіті та дошкільному вихованню в національному дусі. Відкривалися садки, майдани, бібліотеки, читальні, хори, клуби, вечірні курси, влаштовувалися екскурсії, лекції, організовували "Просвіти". На кінець жовтня було вже 952 "Просвіти" /стр. 344 /.

Тоді як нижчу школу вирішено українізувати цілком і одразу, до середньої та вищої школи застосовано інший принцип. Вирішено було існуючих російських шкіл покинути не чіпати, щоб їх не ламати та не дорочити зросійщені й не українські елементи, а зате поруч відкривати необхідно, коли найдуться учні, українські середні школи та вищі, забезпечуючи їх найліпшими педагогічними силами. Коли на місцях люди проявляли ініціативу й відкривали укр. середню школу, держава зараз же брала таку школу на утримання. Щоб заохотити змство відкривати середні укр. школи, їм відпущено кредити. На початку шкільного 1918 р. було вже 150 українських гімназій. Для бідних українців приділено по середніх школах стипендії.

По російських школах зобов'язано законом викладати українські дисципліни: мови, літературу, історію, географію. /стр. 346-348 /.

Приступлено до розбудови української вищої школи. Відкрито два укр. державних університети: один у Києві, другий у Кам'янці Подільському.

За згодою військового міністерства, при допомозі Гетьмана, для київського Укр. Університету передано був артillerійську школу з усіма будинками / 6 великих та 15 менших корпусів / та землю 26 десятин. На відкритті університету 6-го жовтня був сам Гетьман, де зачитано було його грамоту, а потім заслухано його промову. Дуже добру промову виголосив представник галицьких українців, член австрійського парламенту, др. Л. Догольський, який сказав: "Я вірю, я повен у тому, що ви, браття, пригорните й нас, галичан, до себе; цим вирішується доля й нашого університету у Львові". Університет налічував 3000 студентів. Це був зовсім ідейний і національний перший на всьому світі український університет. /стр. 354-357 /.

Військове міністерство робило всю підготовчу роботу, ч-кільки в той час коли можна було приступити до формування справжньої регулярної армії. Організувалися штаби корпусів, дивізій, полків, бригад, військов-інтенданство, санітарна частина та ін. Розроблялися плани для створення шкіл всіх родів зброї та шкіл для підвищення фаху військовиків, до яких ввійшло військово-освітнє. Організувалися курси української мови для старшин. Плянувалося підняти рівень освіти та національного виховання простого козака організацією солдатських шкіл, просвітніх, релігійних та музичних гуртків. Вироблявся текст присяги, уніформа, українська команда, повсякденний устав, підготовлялися казарми і т.д. /стр. 235-240 /.

Серпень місяць став першою ластівкою творення української армії. У другій половині серпня відбулася передача німцями Українській Державі військових та торговельних кораблів чорноморської флотії. Було передано: дредноутів-1, крейсерів-1, міноносців-11, лінійних кораблів-7, транспортів майстерня та кілька транспортів і помічних суден. Крім того, з дна моря піднято затоплений дредноут "Марія" та декілька інших кораблів. Морське міністерство мало тепер можливість розпочати розбудову військової флотії.

Передачею чорноморської військової флотії Гетьманському урядові було закріплено за Українською Державою КРИМ та українське чорноморське побережжя з військовою портовою зоною Севастополем.

Проведено очищення чорноморського побережжя від мін, а на канонірських човнах і на винищувачах мін мали вже морські українські кармазинові прапори нового зразку, затвердженого Гетьманом: /стр. 237-238 /.

Але це ще не була армія і не була флотія. Треба було чекати відповідних обставин, бо на все це час. Такий час прийшов. Зібравши відповідні умови у взаємовідносинах з Німеччиною, Гетьман іде 4-го вересня до німецького кайзера Вільгельма II на побачення.

Під час цього побачення Гетьман добивається дозволу на формування української армії та флотії. З цього моменту закінчилася робота у практичному проведенні першого набору молоді до української молоді регулярної армії. Набір мали зробити в листопаді того ж 1918 р. в кількості разом з старшинами біля 100.000 чоловік, а другий набір у березні 1919 р. також біля 100.000. /стр. 244-245 /.

Готуючись до формування армії, військово-міністерство вже в липні місяці провело закон про військову повинність. Таким чином, воно було підготовлено для створення своєї регулярної армії.

Завершити військову справу мала Державна Військова Академія з 3-х річним навчанням. Тієї ж осені приступили до організації Української Державної Військової Академії. /стр. 242 /.

15.

В Галузі народної освіти Гетьманський урядом проведено величезну роботу. За часів Д.Ради українізацію шкіл тільки започатковано.

Щоб розбудувати освіту й науку в Гетьманській Державі як слід, Міністер-

22-го жовтня відкрито Держ.Укр.Університет у Кам'янці; в ньому в а л і ч у-
в а л о с я 1000 с т у д е н т і в.

Мали відкрити укр. унів-рсит-т в Харкові, Одесі та Катеринославі. По росій-
ських унів-рсит-тах на Україні відкривали по 4 катедри українознавства:
мови, літератури, історії, географії.

Для підготовки українських наукових сил, щоб могли удосконалюватися за
кордоном, утворено 30 стипендій й на ту ціль відпущено кредити /стр.360/.

З а в е р ш е н н я м р о з б у д о в и у к р . н а у к и м а л а
о т а т и У к р а ї н с ь к а А к а д е м і я Н а у к у К и ї в і з
і ї 20-ма інстїтутами. А к а д е м і ю Н а у к в і д к р и -
т о б у л о 14 л и с т о п а д а 1918 р. В с і с в о ї п р а ц і У к р .
А к а д . Н а у к п о в и н н а д р у к у в а т и , о б о в ' я з к о в о
у к р а ї н с ь к о ю м е в о ю , а п о з а ц и м , к о л и б а ж а є , т о м а є п р а в о д р у к у -
в а т и л и ш ь : ф р а н ц у з ь к о ю , н і м е ц ь к о ю , а н г л і й с ь к о ю , і т а л і й с ь к о ю т а л а т и н с ь к о ю м о в а -
м и . Я к б а ч и м о р о с і й с ь к у м о в у в і д к и н у т о . / с т р . 3 6 4 X .

Окрім цього, відкрито у К и ї в і У к р . Д е р ж а в н у Н а ц і о н а -
л ь н у Б і б л і о т е к у , я к а п о ч а л а п р а ц ю в а т и 3-го с е р п н я т а У к р . Н а -
ц і о н а л ь н и й А р х і в . Н а м і ч е н о в і д к р и т и І с т о р і ч н и й У к р .
М у з е ї з а з р а з к о м З а х . Е в р о п е ї с ь к и х .

В і д к р и т о в л и с т о п а д і в К и ї в і У к р . Д е р ж .
Д р а м а т и ч н и й Т е а т р .

Т е а т р у т р и м у в а в с я к о ш т о м Д е р ж а в и . Т е а т р о м п і к л у в а в с я Г е т ь м а н . П р и с т у п л е н о д о
р е - о р г а н і з а ц і ї К и ї в с ь к о ї О п е р и в У к р а ї н с ь к у Д е р ж а в н у О п е -
р у , щ о б з о с е н и 1918 р . в о н а р о з п о ч а л а с в і й у к р а ї н с ь к и й с e з o n . О п е р о ю п і к л у -
в а в с я Г е т ь м а н .

- Б у л о о р г а н і з о в а н о д е р ж а в н у х о р о в у к а -
п е л ь п і д - о р у д о ю О . Л о ш и ц я т а д е р ж а в . с и м ф о н і
ч н и й о р к е с т р п і д о р у д о ю О . Г е р і л о г о .

В і д к р и т о д р а м а т и ч н у т а к о б з а р с ь к у ш к о л и .

У х в а л е н о п е н о ї ї у к р а ї н с ь к и м д і я ч а м т а і х н і м в л о в а м : З а н ь к о в - ц ь к і ї 3600 к р о -
щ о р о к у , А р х і е п и с к о п о в і О л е к с і є в і 3000 , в л о в і п о К р о п и в н и ц ь к о м у 3000 т а і н ш .

16.

У к р а ї н с ь к а П р а в о с л а в н а Ц е р к в а з а Г е т ь м а н с ь -
к о ї Д е р ж а в и й ш л а д о с в o г o л o г і ч н o г o з a в e р ш e н н я с т а т и с а м o c т і й н o ю , н e з a л e ж -
н o ю н а ц і o н а л ь н o ю ц е р к в o ю .

Ц е н т р а л ь н а Р а д а п р o г o л o c и л а в і д o к р e м л e n н я ц e р к в и в і д Д е р ж а в и і д o р e -
л і г і н и х c п р а в n e в т р у ч a л a c я , а т o м у у к р а ї н с ь к и й ц e р к o в н и й р у x n e б у в c в o e ч a c -
н o п і д т р и м a н и й ; щ o п o т і м в і д б и л o c я н a ц e р k o v н o м у ж и т т і .

- З п р o г o л o ш e n н я м Г е т ь м a н с ь к o ї Д е р ж а в и , Г е т ь м a н o п o в і c т и в c в o б o д у в і р и ,
a л e п р a в o c л a v н у x p и c т і я н c ь к у в і р у в и з н a в з a п e p e d o в y й п o в і в н a ш y ц e р k v y
д o a в т o к e ф a л і ї . C т в o p e н o б у л o М і н і c т e p c т в o І c п o в і д a н ь , к o т р o г o р a н і ш e n e б у
л o і - я к e т e п e p в a л o c я y п o p я д к y в a т и ц e р k o v н e ж и т т я . / c т p . 51 , 377 / .

П e p ш e , в ч o м у в и я в и л a c e б e ц e р k v a y в і д з н a м e н y в a n n я п o я в л e n n я Г е т ь м a н -
c k o ї Д е р ж а в и і ї ї в o л o d a p я , б у в н a к a з м и т р o п o л и т a A н т o н і я , я к и й д o p o ч і c к a -
з a т и в o p o ж e c т a в и в c я d o в c я k o ї у k p a ї н c ь k o ї c п p a v и - п p o п o м i n a n n я п o в c і x ц e p -
k v a x У к p a ї н и : " О Б o г o л ю б и в і ї Д e р ж a в і н a ш і ї У к p a ї н c ь к і ї
o б л a г o в і p н і м Г e т ь м a н і ї П a в л і , o в c і й п a л a t і і
в o ї н c т в і ї x Г o c п o д y п o м a л и м o c я " . / c т p . 71 . /

Два перші українські собори /церковні /з яких один був за часів Ц.Р. справу автокефалії укр.церкви провалили.

20-го червня 1918 р.було скликано 3-й церковний собор.Гетьман відвідав собор і висловив своє бажання,щоб була українська церква незалежною.Але церковний собор і ц-й раз провалив автокефалію.

Тоді скликано на 12 листопада 4-й церковний собор,на якому міністр Іс-півдань Лотоцький в кат-гориичний спосіб заявив,що "Основна засада Укр.Держави та,що в с а м о с т і й н і й д е р ж а в і м а є б у т и с а м о с т і й н а ц е р к в а...що автокефалія укр.церкви,це кон-чна потре-ба нашої церкви,нашої держави,нашої землі" /стр.333.Подано-основне /.-

Тоді деяки чл-ни собору заявляли,що вони вбачають більше свободи церкви в больш-вицькій Росії та що краще відділити церкву від держави.Та ц-ук-раїн. уряд відповів,що він нікому не перешкоджає приїхати до совітів.

Собор своєї справи не закінчив,бо настало повстання проти Гетьмана.За час гетьманської держави видавався церковний журнал "Віра"и "Держава"и приступлено до перекладу та видавання укр.мовою книг Св.Письма:катохизису,євангелії та інш.По духовних семінаріях та в академії розпочато шкільну ре-форму.

17.

Міністерство фінансів на чолі якого стояв Рж-п-цький,розбудувало фінан-си так,що була створена своя власна грошова система,своїми засобами забез-печена і валютний курс нашого карбованця був високій.К у р с у к р . к а р б о в а н ц я с т о я в в и щ е п о л ь с ь к о ї м а р к и т а д ч е с ь к о ї к р о н и в $3\frac{1}{2}$ рази.

Основою нашої валюти був цукор,що тримав високок курс нашого карбован-ця.На продаж цукру було запроваджено державну монополію,також і на горілку.

Було відкрито 10-го серпня Укр. Державний Банк,який видавав селянам кре-дити.Щоб захистити Україну від напливу російських грошей,видаю 17-серпня закон про обмеження завою в Україну російських грошових знаків.Також було впорядковано бюджет Української Держави. / стр.2 73-277 /.

18.

На долю мініст-рства торгівлі разом з мініст-рством харчування випало тяжке завдання виконати договір на постачання центральним державам різного збужжя,що було основним у наших з ними відвзаємовідносинах

Завдання було виконано б-з підірвання нашого с/г о-п о д а р с т в а г о т а г р о ш о в о ї в а л ь о т и.Був виданий за-кон про регулювання зовнішньої торгівлі,що було дуже важним.

Установлено розрахунковий курс карбованця,а саме:1.000 зол. нім.марок = 462 зол. укр. карб.,а 1.000 австр-угор.корон = 393 карб.

Збіжжя вивозилося по твердих цінах,а німці по твердих цінах на ту саму суму давали нам с/г.машини,млинарські,друкарські машини,фабричні струменти електро-технічні вироби,малевий посуд,нафту,гас,бензин,камян-вугілля,медицині та хімічні матеріали,молотки,сокіри,коси,сірники,тютюн то що.

Для підтримки своєї промисловості давалися кредити с/г.машинобудуванню,цукровій промисловості та інш.

Було складено торговельні договори з Румунією,Лубанією,Грузією,Білоруссю.Робилися спроби скласти торговельний договір з Сов.Росією/стр.292-307/.

XIX

З усім народнім господарством тісно пов'язані шляхи, бо це є нерви господарства держави. Міністром шляхів був Бутенко.

Українські партії, що відмовлялися працювати у гетьманському уряді були проти Бутенка, як русофіла. В дійсності було зовсім інше. Бутенко енергійно провадив українізацію всього службового апарату шляхів. У своїй роботі по відбудованню шляхів він спирався на українців, завдяки чому поборов страйки залізниць у липні, що його організували большевицькі елементи. Бутенко виявив максимум сил, енергії та організаційного хисту, тому транспорт був відновлений, рух став нормальним, потяги товарів, пасажирські та швидкі ходили як за мирного часу. Залізничі, паровози, вагони, мости відремонтовано. Тому залізничі справилися з своїм завданням, перевозячи різні вантажі, німецьке та австрійське військо, вивозячи за кордон збіжжя, а від центральних держав різні фабричні вироби.

За Бутенка почали будувати нові залізничі, як Гришино-Рівне, мало бути переведено шлюзування дніпрових порогів. Бутенко не злякався, ні погроз, ні навіть замаху на його життя. /стр. 312-317 /.

Бутенко входив до складу ^{групи} Міністрів, що організувалася по своїй добрій волі, щоб переводити найенергійніше українізацію й непохитно вести український курс. До цієї групи належали окрім Бутенка: Рогоза, Любинський, Дорошенко та Кістяківський /стр. 64 /.

XX.

Земельне питання у нашій хліборобській країні було найскладнішим, тим більше, що це питання було вже добре розагітоване, а до того ще на ньому кожна партія спекулювала, бажаючи піддобритись до селянства, обіцяючи йому дати всю землю і то негайно, і то даремно, тоді як на всіх її все одно не стане.

Гетьман підходив до земельного питання як державний муж і як добрий господар. Він не злякався земельного питання, а просто, без обдурювання, щиро й відверто сказав, що приватна власність залишається, бо це є основа людського життя, його культури та цивілізації.

Вивласнення нерухомого майна можливе лише за відповідну плату і то тоді, коли це потрібно державі, чи громадсько-необхідно.

Для переведення земельної реформи було створено Вищу Земельну Комісію, яка закінчила опрацювання проекту земельної реформи на початку листопада. В основу земельної реформи покладено такі засади:

1/Держава примусово викупає всі великі земельні маєтки, для цього створено Держ.Зем.Банк. 2 /Уряд сам розділятиме землю між безземельними та малоземельним селянством. 3 / В одних руках може бути не більше 25 дес. 4/Агрикультурні господарства, як цукроварні, дослідні наукові станції тощо, можуть мати більше, але не перевищувати 200 дес. 5/Селянство за одержану землю платить, для чого одержує довготерміновий кредит у Держ.Зем.Банку.

Коли порівняти вироблений гетьманським урядом проект земельної реформи з земельними законами по інших країнах, то він був тоді найдемократичнішим у всьому світі і його можна було порівнювати тільки з Новою Зеландією, де Земельне Законодавство випередило всі інші країни /стр. 283-291 /.

Недаром Гетьман у розмові з кореспондентом медером з німецької газети "Берлінер Тагеблят" сказав: що він не вірить, щоб німецькі соціалісти Шейдеман та Йони підуть так далеко і здійснюватимуть таку земельну реформу, яку він має на думці перевести /стр. 97/. І, дійсно, німецькі соціалісти не наважувалися відіорати у своїх поміщиків землю, тоді як Гетьман цього не злякався. І лише тепер, зі вступом до Німеччини окупаційного російського війська, змінилося становище у земельному питанні: в окупаційній російській зоні Німеччини вже відібрано 9.690 маєтків з фондом понад 2.000.000 га. Чого ж треба було великого державного розуму й революційної сміливості від Гетьмана, коли він сам був поміщиком і перебуваючи під доглядом армії держав поміщицьких - Німеччини та Австро-Угорщини, взявся перевести в своїй державі отой земельний закон, згідно якого малося викупляти від поміщиків по тисячі й десятки тисяч десятин, а залишити їм тільки по 25 дес. Дуже легко безвідповідальним людям кидати демагогічні гасла, щоб баламутити нарід і зовсім інакше виглядає справа, коли будувати державу серед розбурханого людського моря пристрастей, демагогії, злоби, ненависти, наклепів і партійного поборювання.

Що торкається сьогоднішнього дня, то ясно, що земельне питання може бути вирішено зовсім інакше і наділ землі на господарство може бути значно меншим, в залежності від рішення цього питання українським парламентом.

XXI.

Міністерство Охорони Здоров'я провело роботу по забезпеченню України від різних пошвстей та хвороб, які завжди ширяться в країнах, що переживають війну, революцію, анархію, як це було тоді з Україною. Зокрема довелось вжити заходів запобіжних проти холери, що насувалася зі сходу.

Приводилися до порядку різні медичні заклади та установи, як лікарні, червоні хрести, санітарні пункти тощо. Закуповувалися медикаменти в Німеччині. Треба було дати лад численним дитячим притулкам з сиріт та біженців, що залишилися після війни /стр. 314 /.

XXII.

Міністерство праці мало відповідальний шмат роботи. Треба було подумати про ліквідацію безробіття, а це викликало необхідність розбудувати господарство, а зокрема промисловість.

Продумано питання й відпущено гроші на організацію громадських робіт як будівання шляхів, мостів. У рухомлювано фабрики, заводи.

Треба було створити фабричне законодавство. Розроблялися проекти законів про взаємовідносини між робітниками та підприємцями.

Треба було налагодити взаємовідносини з профспілками, що інколи було важко зробити, бо часто профспілки очолювали адвокати, які з робітниками й роботою в тій галузі нічого спільного не маючи лише займалися політикою і на робітничих плечах робили собі кар'єру, а то просто провадили свою партійну політику, намагаючись захопити до своїх рук фабричні комітети.

Уряд, який хоче будувати державу, повинен виходити з інтересів держави,

задовольняючи справедливі вимоги одних і других, а не лише одних. Як ба ть-
ко про всіх дітей дбає, не лише про одну дитину, так і уряд повинен дбати
про всіх своїх дітей.

XXIII

Проголошення Самостійної України і відокремлення її від Росії вимага-
ло організації Найвищої Судової інстанції. Для цього було створено Д е р ж а
в н и й У к р а ї н с ь к и й С о й м. Створені також С у д о в і П а
л а т и та А п е л я ц і й н і С у д и. м і в і с т е р с т в о Ю с т і
ц і ї заходилося біля розбудови суду та судового законодавства: цивільного
кримінального, процесуального тощо. Розробляли правничу термінологію.
Українізували суд, підбираючи відповідних людей-судовиків. А в цілому перево-
дили колосальну роботу, після майже 300-літнього панування московського, щоб
закласти підвалини правосуддя, а не безаконня в своїй державі.

XXIV.

Як віра без діл мертва є, так і чесність без контролю. Тому було органі-
зовано Д е р ж а в н и й К о н т р о л ь. Державний контроль мав право і м
повинен ревізувати всі урядові установи та банки, що до їх кредитових опе-
рацій, а також приватні установи, які діставали позикі від державного банку,
як наприклад кооператива, земства.

Державний контроль мав право штрафувати за несвоєчасне надсилення зві-
тів та відповідав на його запитання.

XXV.

Завершенням всієї роботи Гетьманського Уряду мало бути скликання
У к р а ї н с ь к о г о Д е р ж а в н о г о С о й м у. Для цього створено
було Особливу Комісію, яка розробила правила виборів до Державного Сою му
України.

Залишалося тепер перевести вибори до Українського Державного Союму, де
вирішилась би доля України, чи бути Україні монархією чи Республікою.

XXVI.

Гетьман весь час держав свою руку на живчик
ку міжнародних подій і вів свій корабель
так, щоб зберегти Українську Державу. А між-
народна ситуація і своя внутрішня скла-
далася тоді у листопаді місяці так:

Німецьчина капітулювала, а в середині мала свою революцію й до
помогти Україні не могла.

А н т а н т а не визнавала України, а стояла за єдину Недільну Росію.
Москва готувалася до захоплення України і в газеті "Ізвестія", якраз в
цей час 10 листопада, видрукувала промову Троцького, виголошену ним ще рані-
ше, на УІ зїзді совітів. Промова була про "Південний фронт", у якій він сказав
так: "Титання про південний фронт стоїть для нас дуже гостро. Німецькій мілі-
тарізм безумовно впаде. Він буде змушений покинути Україну, а мілітарізм Анг-
ло-французький поспішить його замінити. Нам треба просунутися між німецьким
мілітарізмом, який відходить і англо-французьким, який наближається. Нам тре-
ба зайняти Дон, Кубань, А Північний Кавказ і Каспій та підтримати робітників і
селян України. На нашому південному фронті, бється як в пульсі доля нашої вла-
ди. Необхідна мобілізація всіх сил краю і ці сили потрібні в першу голову

для південного фронту" / стр. 401, 414, 423 /.

Окрім того, в Москві сидів і діяв бувши український більшовицький уряд, якого німецьке військо за часів Ц. Ради вигнало з України. Цей уряд став зватися "Повстанчим Революційним Народнім Секретаріатом", який посилав на Україну своїх емісарів організувати революційно-військові комітети і підтримувати з Москвою звязки та діяти згідно розроблених планів операцій / стр. 127-128 /.

Понад кордоном стояла організована Москвою, так звана, татарсько-радянська дивізія на поготові до наступу на Україну.

Гетьман шукав підтримки у "Всевеликого Війська Донського", щоб спільно знайти вихід і намітити шляхи до оборони й для цього відбув побачення 3 листопада з Отаманом Дону П. Красновим. Але Краснов дав зрозуміти, що він за Єдину Неділиму Росію.

Російські білогвардійські різні уряди, що намагалися відбудувати Єдину Неділиму Росію, й зорганізувалися по різних окраїнах Росії, всіма силами підривали та валили Укр. Державу. Уфимська Директорія наприклад, через свої ліві російські організації, що купчилися біля "Союзу Відродження Росії", який мав свою філію у Києві, готувалася вбити Гетьмана і захопити владу до своїх рук. Як розповідає Станкевич у своїх мемуарах, вони були на стільки певні у своїй справі, що склали були вже наперед кабінет міністрів на чолі з проф. Одишцем, який був міністром за часів Ц. Ради. Змовники входили в порозуміння з агентами чужоземних держав і, як свідчить ген. Деникин, працювали на їхні гроші. Російська Добровольча Армія на чолі з ген. Деникином вживала всіх заходів перед Антантою повалити Українську Державу.

Громадсько-політичні російські активні сили, що організувалися під різними назвами, а зокрема "Всеросійський Національний Центр", який мав свою філію в Києві, проводили ту саму роботу, що й різні російські білогвардійські уряди. Коли його члени проф. Новгородцев, Федоров, Волков, Салазкин та інш. прибули у жовтні з Москви до Києва, то зареже розпочали боротьбу проти скликання Гетьманом Державного Союму, вважаючи це скликання "Замахом на верховні права російського народу." / стр. 115-117 /.

Російські більшовицькі елементи на Україні діяли за вказівками більшовицької Москви.

Російські та русофільські антибільшовицькі сили на Україні простягали руки до Антанти відбудувати ім. Єдину Неділиму Росію.

Україна біла вкрита різними російськими легальними, напівлегальними та таємними організаціями як лівими, так і правими. Всі вони були проти всякої Української Держави і валили Гетьманську державу всіма засобами. Такі праві російські організації, що купчилися в Києві, як "Рада державного Об'єднання", "Національний Центр", "Союз Відродження Росії" порозумілися між собою й вислали до представників Антанти в Ісир/Румунія/ делегацію з бувших російських послів, міністрів та депутатів Державної Думи, як Мілюков, Шебеко, Гурко, Рябушинський та ін. з меморандумом не визнавати України Самостійною Державою. Окрім того, делегація прохала Антанту вислати на Україну своє військо й окупувати Одесу, Миколаїв, Харків та стратегічні залізничні пункти. Мало того, Мілюков, Шебеко та Кривошеїн збиралися пробратися до Парижу, щоб там впливати на керівників Антанти, а тим часом Мілюков склав записку-інструкцію, у якій

говорилося, що "з-українцями недопустимі ніякі розмови, бо саме поняття "Український Нарід" вигадано німцями. Офіційне визнання слів "Україна" і "українці" неминуче потягне за собою зменшення руського народу більше як на третину і одріже руські землі від Чорного моря. Коли б навіть "Україна" на мировім конгресі й була включена в склад російської держави, але зберегла цю назву, то ми б залишили й на майбутнє багате поле діяльності для сепаратистів, бо поки існує окремий народ, доти домагання своєї окремої держави завжди буде мати ґрунт і рацію" /стр. 411/. Представник Дону в Києві, ген Черячукін, в своїх споминах про Україну 1918 р., оповідає, що всі російські партії, починаючи від крайніх правих і кінчаючи лівими, до хоробливості лякалися відокремлення України від Росії, з незрозумілою впертістю, хоча б ціною продажу України большевикам, з гаслом: чим гірше, тим краще, аби тільки не існувала Самостійна Україна, вели наступ на Гетьмана" /стр. 117/.

"Київський Національний центр", що об'єднував майже всі російські течії на Україні, ухвалив, що денкину "зі зрадником Скоропадським та з очоленою ним Україною ніякі переговори недопустимі" /стр. 117/.

Ми бачимо, як вся Росія: ліва та права, чужона та біла організовано й одним фронтом виступала проти Української Держави, як на зовні - на міжнародній арені, так і в себе - на Московщині, а також і у нас на Україні. Ми цьому не дивуємося, це нам цілком зрозуміло, бо кожний руський свідомо чи не свідомо в у відношенні до України імперіаліст загарбник, а Україна для нього є колонія з хлібом, салом, цукром, кам'яним вугіллям та чорним морем. Але чи ми українці, про-ти поставили Москві такий же одвоцільний свій український фронт? - Ні.

Члени Гетьманського уряду, що був тоді вже реорганізований і в більшості складався з представників українських партій, пішли не за Гетьманом, а за своїми партіями, що готувалися до повстання.

"Український Національний Союз", що об'єднував майже всі тодішні українські організації, зрікся підтримувати реформований Гетьманом 24 жовтня кабінет, що складався тепер головним чином з тих людей, що їх послав до уряду той же самий Союз. Мало того, саме в той час, коли цей кабінет тільки що зформувався й мав почати свою працю, провідники Національного Союзу вирішили розпочати збройне повстання проти Гетьманської Держави. С. Офремов ледви умовив Винниченка не робити цього, принаймні поки в кабінеті сидять "свої люди" й поки виявляться хоч які небудь наслідки праці нового кабінету. /стр. 399/.

Ліві українські партії цілком ішли на мотузочку у Москву, як наприклад ліві соц-рев., що й центр свій перенесли до Москви й людей дали, щоб убити Айхгорна та Гетьмана; вони, зрозуміла річ, підготовляли повстання, вилазячи із шкури.

Українські Соц-демократи в особі Винниченка, Мазуренка та ін. домовлялися з Раковським та Мануїльським допомогти їм повалити Гетьманську Державу.

"Український Національний Союз" помимом свого бажання був втягнутий у повстання провокаційною політикою свого голови Винниченка та соц-рев. М. Шаповала, що підготовляли повстання, обдурюючи своїх представників в уряді та використовуючи фірму Союзу. Пленум "Укр. Нац. Союзу"

приєднався до повстання вже тоді, коли був поставлений перед фактом його початку, а до того Союз був проти повстання /стр. 407 /.

Не кращу роль відіграно і з січовими Стрільцями. Як розповідає крезуб у своїх споминах, 29 жовтня "Укр. Нац. Союз" дав у Білу Церкву телеграму до січових стрільців, прибути кому небудь від "Стрілецької Ради" до Києва. 30 жовтня прибув А. Мольник та Г. Черник. Вони взяли участь у нараді з Винниченком, Мик. Шаповалом та ген. Осоцьким і на цій нараді "представники стрілецької ради дали остаточну згоду на участь в повстанні". /стр. 405 / 6 листопада прибули до Києва делегати Укр. Нац. Ради у Львові О. Назарук та М. Шухевич. Вони явилися просити допомоги, щоб вдержати Львів у своїх руках. Того ж дня вони були прийняті Гетьманом. Але дати відверту поміч, це значило нарахати себе на нового ворога /Польщу/, якого до того ж підтримувала в цей час Антанта. Тому Гетьман запропонував делегатам використати січових стрільців: вони, маючи як найбільше зброї й амуніції, дістали б доручення вирушити до бувшого австрійського кордону, ніби для очищення залізниці від полонених. А тим могли б "самовільно" порейти Збруч, після чого Гетьман вилучив би їх зі своєї армії. Це був дійсно найзручніший при тодішніх обставинах засіб допомогти галицьким українцям вдержати край у своїх руках. Але коли делегати переказали відповідь і пропозицію Гетьмана Винниченкові, він був охоплений жахом і отже ж стрільці були йому потрібні на місці, у Білій Церкві, щоб робити повстання проти Гетьмана. Винниченко умовив Шухевича йти до Гетьмана й заявити, що всіх січових стрільців нема чого посилати до Львова, що досить буде й половини. Як розповідає учасник делегації Назарук, було не трудно догадатися, що січові стрільці мають відограти якусь неповну роль /стр. 412-413 /. Отак січові стрільці були втягнуті в повстання проти своєї Держави й стали жертвою політикуючих руйнуючих сил.

Гетьман хотів обпертися на внутрішні українські сили, тому реорганізував кабінет на український й дуже прихильно поставився до скликання "Національного Конгресу", що його задумав скликати Укр. Нац. Союз на 17 листопада. Але скоро виявилось, що Нац. Союз планує перетворити конгрес у парламент, який повинен був вирішити питання про державний лад, а також зайнятися справою міжнародної політики. Було видно, що конгрес хотять використати для поровороту, як це зробили большевики 25 жовтня. Питання скликання Конгресу було поставлене на вирішення Радою Міністрів, на якій ті члени уряду, що були кандидатами від Нац. Союзу, висловились за скликанням Конгресу, але справу врешті провалили, бо проти скликання було одним голосом більше /стр. 414 /.

Тепер Гетьману стало ясно, що національно-свідомі українські сили в більшості ненадійні. Однак Гетьман не покинув справу, а вирішив рятувати Українську Державу, але іншим способом. Він побачив, що вчорашня метрополія, червона та біла Москва, озброїлась й дихає на нас війною. Могутні центральні Держави, з якими ми звязали були свою долю, заявили себе переможеними. Одна з них конала в революції, друга лоскутна розрізувалась на свої складові частини. Антанта перемогла й всьому світов диктує свої умови. Ця могутня непереможна Антанта нас не визнає, не так за те, що ми народились без її згоди, як за те, що вона має свої плани щодо єдиної Неділимой. Але все йде, все минає... Ясно одно, що треба пережити момент спяніння від перемоги й відвести від своєї голови дамоклів меч. Потрібно трохи часу

й витримки. Потрібно втриматися. Головне втриматися. Гетьман вирішує круто повернути державний корабель і цим прихилити Антанту на свій бік. Він реорганізує свій кабінет, надаючи йому антантофільського характеру й проголошує не приєднання до Росії, а федерацію з майбутньою не-більшевицькою Росією, а там буде видно. 14 листопада реорганізується кабінет, а на другій день новий уряд проголосив свою декларацію, в якій зазначав, що його теперішнім завданням є: 1. Праця над відбудовуванням Єдиної Росії на федеративних основах з з а д е р ж а н н я м н а У к р а ї н і в с і х п р а в н а р о з в и т о к і і д е р ж а в н о с т и і н а ц і о н а л ь н о і с а м о б у т н о с т и . 2. З б е р е ж е н н я і з м і ц н е н н я д е р ж а в н о г о л а д у н а У к р а ї н і , що може бути досягнуто лише при умові забезпечення України від анархії і більшевизму.

3. Н о г а й н е о г о л о ш е н н я з а к о н у п р о Д е р ж а в н и й С о й м і в и б о р и д о н ь о г о н а д е м о к р а т и ч н и х о с н о в а х /стр. 415. Подаю головне /.

Як бачимо, Гетьман не сховався з позиції самостійності України і хотів окликати Український Союз, який заявив би свою волю і тим самим він збирався заткнути рота всім російським неділімцям і поставити Антанту перед фактом, що народ хоче незалежної Української Держави, бо він вірив, що народ так й скаже.

В цей історичний момент Україна потребувала найбільшої консолідації своїх сил, найбільшої національної єдності й відпорності червоній та білій Москві. Але замість єдності і підтримання Гетьмана почалося те, чого треба було Москві. Червона Москва чекала лише "підтримати", за словами Троцького, "робітників та селян України" Біла Москва чекала озброєна, щоб кинути на Україну. А українці по чийому боці стали? - Пішли за руїнами злими Директорії, що своїми руками робила московське діло; що спромоглася лише на руйнування, а не на збудування Держави.

Місяць тяглося завоювання Гетьманської держави з боку зовнішніх та внутрішніх руїницьких сил. І коли вся Україна була вже захоплена і обезброєно відділ особистої охорони Гетьмана, він оголосив зречення: "Я, Гетьман, усієї України, на протязі семи з половиною місяців прикладав усіх своїх сил, щоб вивести край з того тяжкого становища, в якому він перебував. Бог не дав мені сил справитись із цим завданням, і нині я, з огляду на умови, які тепер склалися, керуючися виключно добром України, відмовляюся від влади "

Павло Скоропадський.

14 грудня 1918 року, м. Київ. /стр. 424 /.

XXVII.

З цього короткого огляду бачимо, що У к р а ї н с ь к а Г е т ь м а н с ь к а Д е р ж а в а 1918 року, була справжньою державою, яка жила творчим, повнокровним державним життям. Ні один уряд, ні той, що був до неї, ні той, що прийшов після неї, не розбудував України як держави так, як розбудував її Гетьман Павло Скоропадський. За час його Гетьманування було опрацьовано більше 400 різних законів та законопроектів /стр. 400 /. Під час обмірковування тих законів в більшості із них він сам приймав участь. Як добрий господар, він створив запаси і залишив після свого гетьманування 400млн. пудів пшениці, не рахуючи іншого збіжжя; 3млн. пудів цукру; 4 мільярди карбованців і то головним чином в чужоземній валюті /взято із книжки "Боротьба за ідею" /.

Сьогодні, — коли минуло 28 років з дня проголошення Гетьманської Держави, коли можна оглянутися на той шлях, що ми його пройшли, коли ті події стали історією, хоч і світом і багатством ще пам'ятнок, — ми можемо і повинні зрозуміти хоч легеньку оцінку і дати висновки тим подіям.

Центральна Рада повернулася з німцями та австрійцями на підставі договору, як з союзниками, що зацікавлені були розчленувати Росію, й Українська Народня Республіка продовжувала своє державне існування аж поки не вичерпала своїх сил. Республіку замінила Монархія, яка не зруйнувала, а зберегла і розбудувала українську Державу. Монархія ще не вичерпала тоді своїх сил, а була в їх повному розквіті. Чи потрібно було зброєю і за допомогою ворожих сил валити Гетьманську Державу? — Ні, бо то було величезною історичною помилкою, за яку ми ще й сьогодні розплачуємося.

Всі демократичні, республіканські та соціалістичні конструктивні сили, хоч би й ті, що потім творили Директорію на чолі з Винниченком та ін., що були соціал-демократами та соц-револ., могли виявляти свої творчі здібності легальним та законним засобом, беручи участь в уряді, Куди Гетьман запрошував всі українські партії співпрацювати, де вони могли не тільки впливати на державне життя, а й творити його. Нарешті ^{мали} скликати Український Державний Соїм, де народ, а зокрема, всі партії, заявили б свою волю, а та партія, що одержала б найбільше голосів, прийшла б до влади законним парламентським шляхом, без руйнування попереднього налагодженого державного життя. Сьогодні для нас ясно, що ворожі нам зовнішні та внутрішні сили, використали наші руйнівні сили, нашу державну недозрілість і вузькопартійний світогляд людей партійців, щоб ясніше було, досить буде навести один приклад такого сектанського світогляду, що його виявив М. Стасюк, котрий одного разу заявив на засіданні Ц. Ради, що "Українська Держава може бути або державою мужицькою, або її зовсім не буде" /с. 18-19/. І це говорилося тоді, коли під боком Москва творила робітничу державу, а у нас стояло військо могутніх монархічних капіталістичних держав, від яких залежала наша власна доля. Але депутатові українського парламенту, дорослій людині, хотілося як тій дитині, тільки мужицької держави або ніякої. А коли так, тоді на диво, що зовнішні ворожі сили полонили нас ідеологічно, керували нами й допомагали валити Гетьманську Державу, а потім не дозволили нам будувати ніякої держави, а продовжували доруйновувати всякі залишки державности, аж поки не зруйнували її до кінця, бо лише це було їм потрібно. І чи не було б чудом, щоб московська імперіалістична колоніальна держава, у якій ми б були майже 200 років колонією, допомагала б збройно своїй колонії відділитися від неї /метрополії/ у самостійну державу, хоч би й мужицьку? Такого чуда від Москви не чекати. Цей імперіалістичний закон стверджує нам сьогодні Голандія, що заново завойовує свою колонію Індонезію. Навіть переможені держави, як от Італія, не хотять випустити сьогодні з своїх рук колоній. Цю просту правду знає кожний совітський підприємець. А голова "Українського Національного Союзу", вихованець маркса й Енгельса соціал-демократ Винниченко та його підручні домовляються з метрополією, московськими імперіалістами — хижакими, спершу зруйнувати Українську Державу, а потім збудувати "українську Державу тільки вже робітничу і вірять, коли Раковський та Мануїльський перед ними "зобов'язувалися визнати той лад, який буде встановлено новою украї-

українською владою й абсолютно не втручатися у внутрішні справи Української Народної Республіки. З свого боку ми обіцяли, каже Винниченко, легалізацію комуністичної партії на Україні". Така була наївність людей про будівництво держави. А фактично, то було зрадянство і запродавство Москві. Цікаво, чужоземці бачили й розуміли тоді Москву краще ніж ми, що большевики не випустять України з рук. Представник Австро-Угорщини в Москві фон-Поттере, розмовляючи з Радеком, - який був тоді референтом в справі Середньої Європи в комісаріаті Закордонних Справ, - розумів, що большевики чим далі, то все ясніше відчують, що вони без України не можуть жити й що цим пояснюється їхня участь в залізничному страйку на Україні і їх спільна підбурююча робота з тамешніми соціалістами революціонерами, тоді як у себе в Росії вони ведуть з ними завзяту боротьбу" /стр. 183 /. Мало того, як розповідає Раковський, "Винниченко в переговорах з ними погоджувався на радянську владу на Україні під умовою, щоб йому дали повну волю в справі переведення українізації". Що ж це за самостійна держава мала бути, коли Винниченко сам не певен, а лише мріє, "щоб йому Москва дала повну волю в справі переведення українізації?". Чи справді можна було б поруч з самостійною совітською Москвою творити таку ж Самостійну Совітську Україну? Думаю, що зараз у всіх нас одна думка - Ні, а тоді, як бачимо, був інший погляд. Раковський поінформував про свою розмову з Винниченкою Леніна, який відповів так - "Звичайно, справа не в мові; ми згодні визнати не одну, а навіть дві українські мови, але що до їхньої радянської платформи, то вони нас обдурять" /стр. 183 /. І, дійсно, справа не в мові, а в державі, чого не розуміли ті, що мріяли: одні про робітничу, другі про мужичу, треті про народню республіку, четверті хотіли втиснути життя 40 мільйонів народу в рамки своєї програми, п'яті бути вождями, а шості виконували волю мужик держав, а всі разом сприяли ворожу нам ідею - руйнувати свою існуючу Гетьманську Державу. І вишло, як у тій приказці: "що маємо не шануємо, а загубивши - плачемо". Отой державно - політичний гріх, що його тоді вчинили люди з Директорії проти свого Монарха - Гетьмана, ми й спокутуємо сьогодні отут на вигнанні, а наші рідні у себе в дома. А спокутуємо тому, як сказав гетьман Мазепа, що: "През незгоду всі пропали, самі себе зводили". А також і тому що "громадянство українське вишло занадто молодим на сцену, коли історія вирішувала найважливіші для нього питання". Так писав російський історик С. Соловйов про українське громадянство другої половини ХІХ ст. Те саме, як каже проф. Дм. Дорошенко, можна прикласти до нашого громадянства 1918 р. /стр. 423-424 /.

XXIX.

На цьому можна було б закінчити. Але я вважаю потрібним вийти за межі 1918 року і висвітлити два моменти: один відноситься до 16.5 1933 р., другий до сьогоднішнього дня.

Коли Гетьман опинився на еміграції після 1918 р. гетьманці знову покликали його до роботи, запрошуючи очолити гетьманський рух і він погодився.

16 травня 1933 року Павло Скоропадський ще раз виявляє себе державним мужем, надаючи в цей день - шестидесятьліття свого народження - урочистого заяву Г е т ь м а н и ч е в і Д а н и л о в і в о ї п р а в и й о б о в'язки, що в и х о д я т ь з п р а в д и н а с т і і. "Після мене провід нашого діла й всі права й обов'язки старшого в нашому роді переходять на сина мого Данила.

Синові мому Данилов і заповідаю не похитно, до кінця життя, стояти на чолі гетьманського державного діла, а всім гетьманцям -

Синові мойому Данилові заповідаю непохитно, до кінця життя, стояти на чолі гетьманського державного діла, а всім гетьманцям - вірно допомагати йому в цім".

Цим актом Павло Скоропадський кладе край чорним радам, щоб руїні сили не руйнували державного будівництва, а нарід, щоб мав законного наслідника.

Цей заповіт гетьманці виконують.

XXX.

Закінчуючи свій реферат, я хочу нагадати "про допис, що його видрукувано в українській газеті "Вісті" у №14 від 15 квітня 1946р. яка видається в Бельгії Українським Допомоговим Комітетом.

Автор допису, розповідаючи про українське життя в Англії, пише, що "Г е т ь м а н с ь к и й р у х, п о с м е р т і с л а в н о ї п а м я т и Г е т ь м а н а П а в л а С к о р о п а д с ь к о г о о ч о л ю є й о г о с и н Д а н и л о С к о р о п а д с ь к и й. В е с ь т е р н и с т и й і к р и в а в и й ш л я х, щ о п р о й ш о в г е т ь м а н с ь к и й р у х в і д й о г о в і д н о в л е н н я а ж д о т е п е р, н е є в л а с н і с т ю о д и н и ц і ч и н е в е л и к о г о г у р т у л ю д е й, а л е в л а с н і с т ю і н а д б а н н я м ц і л о г о у к р а ї н с ь к о г о н а р о д у".

Д а н і а в т о р п и с е, щ о п р и к і н ц і й о г о р о з м о в и з Г е т ь м а н и ч е м, Д а н и л о м С к о р п а д с ь к и й с к а з а в: "С в я ж і т ь і з а п е в н і т ь в а ш и х п р и я т е л і в, щ о я д а к и й в і д д у м к и, щ о У к р а ї н а м о ж е б у т и л и ш е г е т ь м а н с ь к о ю і н і я к о ю і н ш о ю У к р а ї н а м о ж е б у т и і н е г е т ь м а н с ь к о ю, і д л я т а к о ї У к р а ї н и, о с к і л ь к и б в о н а п о в с т а л а, б у д у п р а ц ю в а т и, я к, н а п е в н о, п р а ц ю в а т и м е к o ж н и й з д о р о в о - д у м а ю ч и й у к р а ї н е ц ь і п а т р і о т".

Про що говорять нам оті слова Гетьманича? Говорять нам про те, що Гетьманич - Данило Скоропадський не хапався за владу. Він готовий працювати по розбудові всякої Української Держави, аби тільки ки-та Українська Держава була. Оті слова Гетьманича говорять нам також і про те, що Данило Скоропадський є справжнім державним мужем, бо так говорити може тільки державний муж.

X
XXX
XXXXXXX
XXXXXXXXXX
XXXXXXXXXXXX

